

УДК 070:930(477)(092) Д.Мейс

ПУБЛІЦИСТИКА ДЖЕЙМСА МЕЙСА НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ “ДЕНЬ” ЯК ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

У. Дудок

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

У статті простежується актуальність публіцистики Джеймса Мейса на сторінках всеукраїнської газети “День”, аналізується його внесок у висвітлення Голодомору в 1932-1933 роках в Україні зокрема і розбудову незалежної України загалом.

Ключові слова: газета “День”, Джеймс Мейс, світоглядна публіцистика, моральна відповідальність, Голодомор, злочин, генетичний код, українська нація.

Газета “День” — якісне всеукраїнське видання на суспільно-політичну, культурну, економічну та міжнародну тематику, яке займає гідне місце в інформаційному просторі сучасної України.

Філософія “Дня” — це віра в ідеали, шляхетне призначення Людини в суспільстві, заангажованість авторів в утвердженні духовних вартостей України. Можна виокремити такі напрями інформаційно-аналітичної діяльності видання:

- публіцистичне відтворення на сторінках газети своєрідного літопису України (рубрики “Історія та “Я””, “Україна Incognita”, “Погляд”);
- публікації про місце і роль України у світі, зокрема — у європейській спільноті (“Панорама дня”, “Гість “Дня”, “Актуальне інтерв’ю”);
- огляди української та зарубіжної теле- і радіопродукції, рецензії телепрограм та кінокритика (“Телебачення”);
- обговорення культурного та мистецького життя України (“Культура”).

Серед матеріалів, широко представлених у “Дні”, є публікації журналіста та історика, політолога, автора близько 160 праць про Україну ХХ століття — професора Джеймса Мейса. Публікації Мейса на сторінках “Дня” — це світоглядна публіцистика, у текстах якої знаходимо глибокий погляд, благородні ідеї та політичний прогноз. Аргументація його публікацій ґрунтується, передусім, на моральній відповідальності за слово (істині принципів) та історичній правді (істині фактів).

“Є в газеті щось таке, що проникає в кров. Можливо, справа тут у майже містичному зв’язку з читачем, якого ти ніколи не бачив, але знаєш, що він існує... Світ мас-медіа неймовірно далекий від світу наукових журналів, до якого

я звик. В обох є свої переваги і недоліки, але людина, яка хоче щось змінити, повинна звертатися до видання, що має масову аудиторію. За свої майже півстоліття я побував у різноманітних місцях і займався безліччю речей, але ніколи у мене не було такої чудової читацької аудиторії. Я не прошу нікого погоджуватися зі мною, але закликаю всіх подумати про аргументи, які я наводжу. Можливо, разом ми зможемо зробити цю країну трохи кращою, трохи більш цивілізованою і більш гуманною”, — саме так окреслював Джеймс Мейс свою мотивацію роботи у “Дні”, роботи виснажливої, кропіткої, але завжди обов’язково відповідальної перед читачем.

Джеймс Мейс народився в 1952 році в Мусгок, Оклахома, США. Займався дослідницькою діяльністю в Колумбійському та Іллінойському університетах. У 1981-1986 роках працював в Українському науковому інституті при Гарвардському університеті, де йому запропонували писати докторську дисертацію на тему Голодомору в Україні. І він настільки глибоко вивчив тему, що в 1986-1990 роках був виконавчим директором Комісії Президента США і Конгресу Сполучених Штатів Америки з вивчення Голодомору у 1932-1933-х роках в Україні, де першим відстоював його штучність та антиукраїнську спрямованість. У 1993 році Мейс переїжджає в Україну, працює професором Києво-Могилянської академії. В Україні він одружився з українкою — письменницею Наталею Дзюбенко. Окрім творчої праці, викладання у Могилянці, він працював також в Інституті національних відносин і політології НАНУ. Джеймс Мейс був консультантом і автором щотижневої колонки в англomовному виданні “The Day”. 3 травня 2004 року в лікарні Києва назавжди перестало битися його серце.

Про науковий, публіцистичний, громадський вклад Джеймса Мейса у розбудову незалежної України писали: доктор історичних наук, професор, заступник директора Інституту історії України НАН України Станіслав Кульчицький, професор, доктор історичних наук Юрій Шаповал, віце-президент Національного університету “Києво-Могилянська академія” Володимир Панченко, академік НАН України Микола Жулинський, голова Комітету програми й виставки “Голодомор в Україні” Морган Вільямс (США), вдова Джеймса — Наталія Дзюбенко-Мейс, редактор газети “День” Лариса Івшина, а також колеги-журналісти, науковці, читачі. Але усвідомлення українським суспільством втрати цієї унікальної людини все ще попереду. Адже в сучасній Україні до цього часу не оприлюднені матеріали з дослідження Голодомору, зібрані комісією Сенату США під керівництвом Джеймса Мейса. Досі однозначно не з’ясовано на державному рівні причини Голодомору, не досліджено числа, якими б можна було виміряти його наслідки, не названо винуватців цієї рукотворної трагедії, гідно не увічнено пам’ять про мільйони невинно убієнних поколінь — батьків і дітей, як і ненароджених синів і дочок української нації.

Публікації Джеймса Мейса про Голодомор в Україні 1932-1933 років на сторінках газети “День” — це не просто тема, це масштабний захід з метою розкриття цілісності, повноти історичної правди, це тривале відстоювання істини про штучність та антиукраїнську спрямованість одного з найбільших геноцидів у історії ХХ століття, це неспростовне документальне підтвердження, це пам’ять тих людей, що залишились живими і прагнуть донести правду про Голодомор сучасній Україні та світу. Титанічна праця Джеймса Мейса присвячена дослідженню і висвітленню саме цієї теми.

У статті “Повість про двох журналістів” автор широко розгортає міжнародний аспект голодової трагедії в Україні, зокрема відображення теми Голодомору в англomовній пресі 1932-1933 років: “До ранньої весни 1933 про те, що голод лютує на Україні та на Кубані, де дві третини населення становили українці, у Москві знали й іноземні дипломати, й іноземні кореспонденти, і навіть прості люди. Потрапивши туди, він знову використав свій простий, але логічний метод — зійти з поїзда та йти пішки, поки не пересвідчишся, що зійшов з уторованої дороги, а потім почати розмовляти з місцевими жителями. Він провів там два тижні, пройшов приблизно 40 миль, розмовляв із людьми, ночував у їхніх хатинах і був охоплений жахом від побаченого. Поспішно повернувшись до Москви і залишивши Радянський Союз, Джонс зробив першу зупинку у Берліні, де йому вдалося дати прес-конференцію і написати серію статей про трагедію, яку він бачив на власні очі. “Я пройшов через безліч сіл і дванадцять колгоспів. Скрізь я чув плач: “У нас немає хліба, ми помираємо...” (“Манчестер гардіан”, 30 березня 1933)” (9). І тут ми розуміємо не лише весь трагізм страшної трагедії українців, а й колосальний журналістський подвиг Гарріта Джонса, якому автор протиставляє іншу ключову фігуру — Уолтера Дюранті. Дюранті — довголітній московський кореспондент “Нью-Йорк Таймсу”. Власне з огляду на високий авторитет цієї газети в міжнародному світі публікації Дюранті мали вагоме значення для формування громадської думки про голод в УРСР. Йдеться не лише про свідоме замовчування правди про насильницьку колективізацію, що призвела до штучно створеного Голодомору в Україні 1932-1933 років, а й про її заперечення. Волтер Дюранті отримав Пулітцерівську премію за публікацію статей 1931 року про Радянський Союз.

Джеймс Мейс у “Повісті про двох журналістів” гостро критикує людину, яка ганебно і цинічно демонструвала світові про те, що Голодомору в Україні нема, тоді як щоденно мільйонами вмирали від голоду люди: “Дюранті зайняв провідну позицію у кампанії проти Джонса. 31 березня 1933 року “Нью-Йорк таймс” надрукувала на 13 сторінці статтю, яку можна було б вивчати на факультетах журналістики як приклад майстерного лавірування між правдою і брехнею. Вона називається “Росіяни голодні, але не помирають із голоду” і починається з викриття Джонса у контексті, який прояснює все: “У розпал дипломатичної дуелі між Великою Британією та СРСР з приводу арештованих британських інженерів у американській пресі з’являється “страхітлива історія” із британського джерела про голод у Радянському Союзі, про “тисячі вже загиблих і мільйони, яким загрожує голодна смерть”. “Насправді немає ні голоду, ні голодних смертей, — пояснював Дюранті, — але вельми поширені випадки смерті від хвороб, викликаних недоїданням... Якщо через кліматичні умови урожай пропаде, як це було в 1921 році, Росії справді загрозуватиме голод. Якщо ні — теперішні труднощі швидко забудуть” (9). Відсутність моральної відповідальності журналіста перед народом породжує трагічні наслідки. В Україні завдяки цинізму Дюранті та подібних йому дилетантів ці наслідки стали вироком для мільйонів невинних людей. Цією публікацією автор показує людству, якою повинна бути справжня журналістика, що покликана виховати в суспільстві Людину на засадах правдивості і моралі, не дати їй змаліти.

У матеріалі “Історія як ексгумація” автор як фаховий історик висвітлює науковий аспект дослідження Голодомору: “Зроблено ще один внесок у процес

оздоровлення України як нації та держави, і внесок вагомий. Сергійчук, Шаповал, Марочко, Кульчицький і багато інших вклали в нього свою лепту. Кожен із них зробив ще один крок шляхом, що веде Україну від того, чим вона є, до того, чим вона хоче стати і на що заслуговує... Історія виконує різноманітні функції в різних суспільствах. В Україні, державі, скаліченій своєю власною історією, історики покликані зробити свою особисту, скажімо так, судмедекспертизу, навіть розкопати могили й ексгумувати мертвих. Жертв минулого злочину... Для того, щоб жити далі” (8).

Через 70 років з часу здійснення жахливого злочину проти людства Україно-Канадська асоціація громадянських свобод і Всесвітній конгрес українців за підтримки інших провідних організацій української діаспори організували кампанію, щоб переглянути присудження Уолтеру Дюранті — власному кореспонденту “Нью-Йорк таймс” у Москві — Пулітцерівської премії з метою її анулювання. Вони надіслали тисячі листівок і листів до Пулітцерівського комітету (Columbia University, 709 Journalism Building, 2950 Broadway, New York, NY, USA 10027), — повідомляє газета “День”, яка пропонує своїм читачам приєднатися до них. Проте Пулітцерівський комітет і видавці “Нью-Йорк таймс” на це принципово не погодились, мовляв, не можна позбавити відзнаки мертву людину. Про справжні причини такого рішення Пулітцерівського комітету та й загалом багатьох речників великої американської демократії можна тільки здогадуватись. Основна з них полягає у тому, що в голокості проти українства були зацікавлені усі ті сили, що прагнули усіма можливими засобами не допустити змін на політичній карті світу, тобто появи нової держави — України. І керівництва європейських держав, і керівництво США були добре поінформовані про стан речей в тодішньому СРСР (хоча б із публікацій у пресі), проте вони зайняли вичікувально-відсторонено-схвальну позицію: це — внутрішня справа Радянського Союзу. І як підтвердження цього було прийняття СРСР до Ліги націй (2).

Проблема, яку ставив Мейс у своїх статтях — це проблема збереження всієї України — геополітичної, соціальної, лінгвістичної, духовної. Це глибокий аналіз тих руйнівних процесів, які успадкувала українська нація від колишньої країни Рад. Однією з ключових проблем сучасної України, яка загрожує руйнацією генетичного коду української нації, на думку Мейса, є занепад української мови. Американський дослідник в матеріалі “Пристрелити собаку” описує свої враження від перебування в українській столиці: “Під час нашої відпустки в мене з’явилася можливість наново познайомитися зі своїм київським середовищем. Висновок, до якого я дійшов, навряд чи кого-небудь здивує: хоча офіційна мова тут — українська, як і багато чого іншого, вона залишається такою лише на папері. Насправді Україна говорить трьома мовами: зіпсована російська, українська “потьомкінського села” і колоніальна англійська” (6). Заголовком публікації Джеймс Мейс алегорично порівнює російську мову із собакою, адже Україна — це країна, де навіть собак вчать виконувати основні команди російською: “Я ввімкнув телевізор, щоб послухати про те, що загрожує російському населенню в Україні, якщо російську не буде оголошено державною мовою нарівні з українською — в країні, де навіть із собаками доводиться говорити по-російському. Але по телевізору йшов кліп Джорджа Майкла “Я вб’ю

собаку”. На щастя для тварини, яку дівчата назвали “Good Puppy Brad”, пістолета в мене ніколи не було” (6).

У матеріалі “Для кого рятувати?” автор на тлі подій у Чернівцях, пов’язаних із черговим Міжнародним конгресом українців, розмірковує про геополітичне місце України в сучасній Європі: “Мої колеги-україністи, як і українська діаспора загалом, намагаються зрозуміти, чому Україна не йде шляхом Польщі, Угорщини або Чехії до Європи й Заходу. Невже українці гірші за своїх сусідів?” (5). Ідентифікація українців з європейцями відбувається повільно, що породжує розчарування того прошарку української еліти, яка ще залишилась рятувати своїх співвітчизників — “кого так надовго позбавили можливості самосвідомості, визначитися з тим, хто вони такі, звідки вони й куди йдуть” (5).

Публікацією “Нічого втрачати” автор вводить читача в історію часів злуки України, називаючи Третій універсал “одним із найбезрозсудніших кроків у політичній історії України”, адже УНР допомагала не відродженню Власної держави, а Росії — рятуватися від російських більшовиків. Перспектива інтегруватися в Європу чекає Україну, якщо вона продемонструє свою соборність: “Об’єднання Західної та Східної України дозволить європейській Галичині допомогти євразійській Наддніпрянській Україні увійти до Європи. Акт Злуки від 22 січня 1919 року був приурочений до річниці Четвертого універсалу української Центральної Ради, що проголосив незалежність України від Росії” (10).

Причиною поразки українських визвольних змагань Джеймс Мейс вважає неприйняття Західною Україною соціалістичних ідей, у той час як на Сході України практично кожен вважав себе соціалістом. Соціалізм, на думку автора, є показником спрощеного погляду на світ, у якому всім нічого втрачати. Джеймс Мейс майстерно обрамлює публікацію персонажем, від якого веде сюжетну нитку, — це професор Володимир Здоровега, “один з левів Галичини”. В заключній частині матеріалу історик висловлює своє захоплення Західною Україною: “Однак професор Здоровега сказав, що Західна Україна не може собі уявити Україну без Києва. Особисто я не можу собі уявити Україну без старого Львова. До речі, на випадок, якщо шановному професору це буде цікаво, там є кілька непоганих піцерій. І я, і моя дружина дуже його любимо. А Україна — це люди, а не земля” (10).

Матеріалом “Точка вибору” Джеймс Мейс говорить читачам про те, що Україна у зовнішній політиці не має альтернативи у виборі стратегічного союзника: “Україна залишається важливим партнером і може піти будь-яким із двох шляхів — схилитися в бік російської авторитарності та місця у сфері впливу цієї країни або ж стати демократичною нацією, що рухається до вступу до НАТО та ЄС” (11). Психологічна криза українського суспільства є первинною проблемою в державі, де правляча еліта складається “із номенклатури й управлінців Української РСР, яким вдалося конвертувати свої політичні зв’язки в гроші, які у свою чергу принесли їм ще більше грошей та влади. В умовах не цілком вільної економіки часто буває важко довести, хто і чим володіє або контролює, але найчастіше і так зрозуміло, хто є хто” (11). Автор вдало розвінчує антидержавницьку позицію українських чиновників: “Їх було виховано в традиціях солдатів Комуністичної партії, які боролися з будь-якими ознаками “українського буржуазного націоналізму”, тобто прагнення до незалежності України.

А тепер вони виявилися на чолі незалежної держави, їхня відданість якій завжди була під великим запитанням” (11). Мейс ставить риторичне запитання: “Наскільки реальне їхнє перетворення на європейську національну еліту. Чи пристосуються вони до Заходу, до якого, за їхніми словами, хочуть приєднатися, чи попрямують на Схід, назустріч таким самим персонажам, із якими дуже давно і дуже добре знайомі?” (11).

Джеймс Мейс неодноразово порушує тему української журналістики, її проблем і перспектив. У публікації “Західні рецепти виживання преси” — тема відображена вже у самому заголовку. Тут автор висвітлює проблему медіа-бізнесу в Україні, порівнюючи її із західними країнами, зокрема Америкою: “В Україні теж відбудуватиметься процес перетворення видавництва газет на медіа-бізнес. Це стане можливим, коли на ринку виживе лише декілька популярних видань. Безумовно, відбудеться скорочення кількості газет, як це було свого часу в західних країнах. Коли газети почнуть вмирати десятками, це буде ознакою, що економіка оздоровлюється. Нині суспільно-політична газета може вижити або за допомогою спонсора, або працюючи за дуже серйозним бізнес-планом, що буде враховувати ринок реклам” (7). Автор робить висновок про взаємозалежність економіки та ЗМІ: “Коли буде економіка західного типу, тоді буде і преса західного типу” (7).

Тамара Демченко та Володимир Бойко, історики з Чернігова, пишуть: “Він казав те, що думав, називаючи речі своїми іменами. Поступав так завжди — і в Америці, коли фактично пішов проти течії, піднявши українське питання, й уже тут, в Україні. Зміст його думок полягав у тому, що українцям треба нарешті навчитися бути господарями у власному домі, навести лад у своїй історії — ніхто цього не зробить ...” (1).

Корінний, з діда-прадіда, американець, який став справжнім українським патріотом... Чому саме Мейс — американець за походженням, присвятив майже чверть століття свого життя Україні, що привело його сюди і чому, залишившись громадянином США, він заповів, щоб його поховали на українській землі? — “Землі на крові”, як він сам назвав її у статті з однойменним заголовком, опублікованій у листопаді 1998 року в “Дні”? Парадоксально: американський дослідник Голодомору зробив для України більший подвиг, ніж самі українці! Письменник Микола Рябчук назвав Мейса “more native than the natives” — “більш корінний, ніж самі корінні”. Це був натяк не тільки на те, що бабуся Джеймса Мейса була індіанкою, але й на те, що він став невіддільною частинкою українського суспільства і нашого знання про самих себе. Америка була його батьківщиною, але Україна стала його долею... (3).

За 52 роки свого життя Джеймс Мейс встиг немало: працював у Гарвардському Інституті україністики, брав участь у підготовці книжки Роберта Конквеста про Голодомор — “Жнива скорботи”, керував семінаром Інституту україністики, а в 1984 році став директором пілотного проекту “Усна історія українського Голодомору”, в рамках якого опитано сотні людей, що пережили Голодомор, видав тритомник їхніх спогадів. Нарешті, в 1986 році Мейс став виконавчим директором Комісії США із питань українського Голодомору, яка готувала на основі своїх досліджень доповідь Конгресу.

За словами Євгена Сверстюка, українці ще не зовсім зрозуміли, кого втратили. “І ця втрата поступово до нас доходить, бо ми мали в особі Мейса

одного з кращих представників України. Він був голосом її історії у світі”. А сам Мейс як історик про себе писав: “Я — історик, мене тягне туди, де віють вітри історії. Сильний і бурхливий вітер історії сьогодні вирує над Україною. Багато що вирішується тут. Не тільки майбутнє новоствореної країни. Майбутнє Європи. А можливо, — а я впевнений, що беззаперечно, — й цілої світової спільноти. Мова йде не лише про відкриття нового ринку чи нового політичного розподілу. Або нової орієнтації. Йдеться, насамперед, про те, що високі духовні вершини України відкриються перед цілим світом. І це буде хоча б часткова компенсація талановитому й працелюбному народові за ті страдницькі дороги, якими він пройшов протягом століть. Я про це мрію, я на це сподіваюся” (4).

Можемо сьогодні з гордістю сказати, що слова Мейса виявилися пророчими: Україна робить вдалі і впевнені кроки для своєї інтеграції у європейську спільноту, і Помаранчева революція продемонструвала світові, що свобода слова в нашій державі таки має свій голос. Народна пам'ять про Голодомор-геноцид 1932-1933 років в Україні починає відроджуватись у численних спогадах, які своїм трагізмом виходять за рамки наукового трактування. Україна повертає собі свою історію.

-
1. *Демченко Тамара, Бойко Володимир*. Вільна людина // День. — 2004. — №100.
 2. *Житарюк М.* Правда слова в контексті кризи моралі людства // Українська журналістика в контексті доби: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. — Львів, 2004. — С.329-334
 3. *Кініані Вахтанг*. Американське серце, віддане Україні. — 2004.
 4. *Мейс Джеймс*. Мій “День” // День. — 1999. — №171.
 5. *Мейс Джеймс*. Для кого рятувати? // День. — 2002. — №131.
 6. *Мейс Джеймс*. Пристрелити собаку // День. — 2002. — № 158.
 7. *Мейс Джеймс*. Західні рецепти виживання преси // День. — 2002. — №230.
 8. *Мейс Джеймс*. Історія як ексгумація // День. — 2003. — № 98.
 9. *Мейс Джеймс*. Повість про двох журналістів // День. — 2003. — №120.
 10. *Мейс Джеймс*. Нічого втрачати // День. — 2004. — №12.
 11. *Мейс Джеймс*. Точка вибору // День. — 2004. — №42.

JAMES MAYS'S PUBLICISM AS A PHENOMENON OF UKRAINIAN JOURNALISM FEATURED IN THE NEWSPAPER “THE DAY”

Uliana Dudok

L'viv Ivan Franko National University

79000 Lviv, Universytetska Str. 1

Tel. office: (032) 296-47-75

E-mail: journft@franko.liv.ua

The author of the article shows the topicality of James Mays's publicism on the pages of All-Ukrainian newspaper “The Day”. The article also analyses his contribution to

the interpretation of Holodomor in 1932-1933 in Ukraine as well as to the formation of the independence of Ukraine.

Key words: newspaper “The Day”, James Mays, universal publicism, moral responsibility, Holodomor, crime, hereditary code, Ukrainian nation.

Стаття надійшла до редколегії 05.09.2005